

A ház

Végkiárusítás. Vigye mindenki, amire szüksége van, mondtam végül én is. Mire lehet szükség egy öreg házból? Nekem csak emlékre! Négy éve, amióta lakatlan, mi érték maradhatott, amit szét nem húztunk, s ötfelé?

A házat, az egykorit, így képzeljük el: öt szoba, két konyha, egy garzonlakásnak megfelelő nagyságú spájz, műhelyek, fészker, ólak, pincesor, s ami egyáltalán nem mellékes, üvegház. Ez utóbbiból kiderül, kertészház volt, amire ma már csak a falakra fölfuttatott, immáron a tetőkre is felkúszó borostyánszőlő és a kaktuszkert emlékeztet. Meg az a csupaszfalrész a kaktuszkert háttérében. Mert ez a két növény, mármint a Hedera helix, tehát a borostyán, amely egyébként uralva a nagy teret az egész udvar és a kert jellegét megadta, mert mint nehéz drapéria vagy fölfüggesztett szőnyeg kínált évszakonként más-más látványt, nem bírta a kaktuszokat. Valahogy szökött a rusztikus kövektől, a szárazon rakott támfalaktól. Hogy mégis miért kerültek így egymás mellé? Mert így az élőfüggöny nem nyelte el a sziklanövények színes foltjainak hatását. A bíborvörösöket, püspöklilákat, égkékeket. Amelyek csak mintegy zenei nyitányai voltak a gang teljes hosszában elterülő nagy négyzet alakú rózsakertnek, benne gyakorlati alkalmazásuk és nyílási idejük szerint, a teahibridek, a törpe és a futórózsák, s mögötte a szegfű- és gladiólszágyásoknak, még távolabb az őszirózsa- és a dáliabokrokknak. Hogy a téglából rakott, takarékosági okokból keskeny utakat kóleuszok, dracénák, agerátumok szegélyezték egészen a kertvégi üvegházig, az csak természetes, mint ahogyan az is, hogy nagy családjunkban esztétikai és gazdaságossági szempontok együttesen kellett hogy érvényesüljenek az összefüggő nagyobb sík területek kialakításakor. De ez a rend olyan természetes, magától értetődő volt, azt viszont életem végéig csodálni fogom, ahogyan apám *érezte* a növényeket. És beszélgetett velük. Nem is kifejezés, hogy beszélgetett, valami

különös harmóniában élt velük. Este velük feküdt, reggel velük ébredt. Szakönyveit is a megismerési vágy kielégültségével olvasta, s nem értette például azt, miért nevezték őseink a viola tricolorot éppen árvácskának, amikor az egyáltalán nem árva, hiszen majd minden más növénytől eltérően fagyűrű, s kora tavasszal, mint hajnalban ébredő céda, szinte azonnal kínálja bibéjét az izgatottan várakozó pollennek, hogy aztán megelőzőitől, a hóvirágtól és az ibolyától eltérően, hosszas hónapokon át kellesse vulváit szirmait fiatal és öreg szemeknek egyaránt. S amikor ezt így, némi huncutkás mosollyal immáron felnőtt finainak előadta, rádöbentem, apám néha még a virágaiba is lágyan szerelmes volt.

A magokat – mielőtt a maga készítette üvegházi ládák humuszos földjébe helyezte volna –, gondosan kifújta hámjait, s vele együtt a csíráképteleneket, s aztán olyan óvatosan szórta a ládák képezte kis ágyacskába, mint mikor a háziasszony az utolsó félmaréknyi lisztet szórja a már kinyújtott, de a nyújtófához még egy ponton ragadó tésztára. Aztán hidegben langyos vízzel öntözte, csak üvegházi használatra vett kis locsolókannájával. Amikor kibújni kezdtek az első sarjak, s megjelentek az első levelek, füttyörészett nekik és énekelt, hogy aztán, amikor kissé megerősödni látszottak a palánták, virtuóz mozdulattal emelje ki egyenként közös almukból, hogy kis cserepeken nevelkedjenek tovább, a májusi kiültetésig. Az elfajzást megelőzve, fajtájuk és színük szerint is különválasztotta őket. Közben latin nevükön becézgette, dianthus, paeonia, hesperis (szegfű, bazsarózsa, estike) – mert másként nem is szólott hozzájuk –, s többször is elismételgette pesti inaskorában megtanult egyetlen latin közmondást: „Qui habet tempus, habet vitam.” S valóban, kertünkben hamarabb nyíltak a virágok, mint mások kertjében, aminek viszont a jobban előkészített talaj mellett az volt az egyszerű titka, hogy leginkább már az üvegházi melegágyban bimbóztak, s alig várták a kinti tavaszi langyot, máris virítani kezdtek. Aki időt nyer, életet nyer.

Pálmáira, de különösen citromfáira volt büszke apám, ez utóbbira már csak azért is, mert annak idején, az ötvenes években nem hittek abban, vidékünkön megóvható, sőt gyorsan termővé tehető. Ő pedig a latin közmondásnak mintegy bizonyítékául állította, sőt be is bizonyította, ehhez is csak üvegház kell, s talán az a rafinéria, hogy az alanyt két éves korában termő növényről szedett szemmel kell beszemezni, s akkor nem kell majd két évtizedet várni a terméssel. A termésforgót is meg tudta cserélni, karácsonyra asztalra tenni a földiepret, húsvétra meg beérlelni a szőlőt. Ifjúkorától tudta, még a Schwartz-féle cukorgyárban kísérletezte ki.

Nehezen adtuk el a kertet házastul, merthogy kertészsakma se igen van ma, inkább csak virágkereskedés. Nincs is, ki gondoskodik a citromfákról, a kaktuszokról, az erősödő junipériuszokról, a fiatalabb rózsafákról, hacsak nem ez a festékkereskedő, aki legalább a színeket becsüli.

S most következék egy naiv történet, megtörtént, vagy sem? Nem mindegy? A tudatomban így él.

A padlásra kezdem, aztán jöjjön a pince, majd a nappali, a konyha, az ebédlő... A fürdőszoba üres, szüleink hálósobájában már csak a bekeretezett fényképek... Miért a padlásra? Mert ott hal meg minden. A Teremtő is valahogy úgy rendezte el, hogy amíg le nem mész a földbe, csak a padlásra kútázkodsz! Őseid csontjai ott vannak!

Gondolnám, csupa kacat, mi más, egér- és molyrágta, pókhálós holmi. Apám halála óta, immáron nyolc éve, nem is jártam fönn, nem is szívesen gondoltam a padlásra, mert felnőtt koromban is az a még gyerekkori kép tolult elém, amikor a borsóleves már a sparhelten, csakhogy nem forrt, nagyanyám meg, aki odakészítette, egyszerűen sehol. Nagyapámmal kerestük udvarban, kertben, szomszédoknál, a sarki boltban, s találtuk meg a kémény mögötti, sötét gerendán. Pedig életében egy hurkot nem tudott megkötni. – Még meleg volt, amikor megfogta a kezét, de élet már nem volt benne. Tessényi doktor, házunk régi barátja, ekkor a halottkém szerepében, tanúsította a rendőrszázadosnak, három nappal előtte, vizsgálat után kérdezte tőle a rendelőjében:

– Doktor úr, meg fogok halni?

– Mire én azt válaszoltam, most látom be, talán komolytalanul, de a beteg csupán enyhébb depressziója láttán, amire néha a humor a legjobb orvosság: Nem, maga megmarad magnak! Pedig az igazi diagnózis csupán némi szív-aritmia volt.

– Félt volna a haláltól? – kérdezte a százados.

– Maga nem fél? – volt a doktor kérdő mondatos válasza. S ezzel az ügy rendőrségileg le lett zárva. Hivatalosan pillanatnyi elmezavar okozta tettét, és így, annak rendje és módja szerint, pap temette el szegényt. Azért teszem a mondat végére a jelzőt, mert számomra, gyerek számára is volt némi szánalom abban, ahogyan anyai nagyanyám a tisztasághoz viszonyult. Hogy nap mint nap fölmosta a konyháját, rendben. De, hogy ugyancsak napi, menetrend szerint járta körbe porronggyal a karosszékektől az altdeutsh asztalon keresztül a háromajtós diófaszekrényig hálósobájuk minden bútorát és annak valamennyi szegletét? A kertre néző ablakok függönyét is naponta leszedte és kirázta, hetente pedig még ki is mosta, mert rárakodik a kert pora, s ez árthat a tüdejének. S nem volt nap (vasárnap kivételével), amikor ne szidolozta volna végig a kilincseket, ki ne főzte volna a konyharuhákat, ami már kicsit több volt a kellenél. Csak egyet tudok megérteni, hogy a kert tavaszi trágyázásakor napokig ki se nézett konyhájából, szobájából, ajtót, udvarra néző ablakokat szigorúan zárva tartott. Mert a pihentetett embertrágyának valóban maró szaga van.

De hogy mi, gyerekek vagyunk Isten átkai, mert sokszor hangoskodva, kiabálva rohagálunk le-föl a gangon, s ő nem tud nyugodtan délutánonként keresztretjtvényt fejteni...

Ennyit Teréz nagyanyámról, pontosabban mostohanagyanyánkról, mert a Piroska nagymama lett volna az igazi, de ő anyám három-, nagybátyán

egyéves korában meghalt, tüdőgyulladásban. Huszonnégyben húsvéthétfőn nagyapám kovácscimborái a hűvös zentai reggeli szélben a kerekas kútnál úgy meglocsolták, hogy belázasodott, és mentség már nem volt. A két apró árva mellé gyorsan pótyanya kellett. Másodszorra ilyen jutott. Ezt nagyapa soha nem emlegette, de ha valahányszor szóba került Teri „nagymama” viselkedése, csak legyintett nehéz, érdes kovács kezével, s máris vette elő munkásruhája zsebéből erős Dráva cigarettáját, amit spórolás miatt is kötelezően kettétört, mielőtt a saját készítményű meggyfaszipkájába helyezte volna. S csak valami olyasmit mormogott, rosszabbat is kaphattam volna. Ebben volt is némi igazság, hiszen anyámat és nagybátyámat (csak fényképről ismerhettem – berámázva, íme, a lisztesládában – leventeruhájában, Bolmannál a topolyai osztag úgymond önkéntes petőfistájaként elesett) abszolút pedánságra nevelte. Miért hozom szóba ezt az asszonyt, s miért töprengek el az ő élete fölött is? Mert minden furcsasága mellett, volt még egy erénye. A szeme szigorával tudott hatni. Mint a hipnotizáló. Többször esett szóba, apánk, anyánk is odaveszhetett volna, vagy ki tudja, hogyan ússzák meg, ha 44 őszén az apámat kereső partizánokat Teréz nagymama el nem riasztja. Azzal, hogy ha ide a konyhába be mernek menni a diftériában szenvedő menyé és gyermekei közé, akkor csak menjenek... S ezt olyan határozottsággal mondta, a főkötoje alóli szigort parancsolóan szúrós tekintettel, hogy a keresők, némi habozás után, jobbnak látták odébbállni.

Szüette lisztesláda a padlásfölgéret fölött. Lekerült a porlepte takaró, ami fölött – ki tudja miért – éppen a leventés fénykép az egykori boltos legényről. S alatta? Hegedűtok, benne háromnegyedes hangszerünkkel. Plüssszuzat, elpattant húrok és összeszáradt gyanta. Ezen tanultunk valamennyien hegedülni, engem azért kivéve, mert Gera tanár úr már az első zeneóra szolmizálásán, egy darabig fülét csapkodva próbálta kiszűrni tíz-egynéhányunk közül azt az egyetlen fals hangot, amely olyannyira zavarhatta, hogy amikor rájött, kinek a torkából jön, szinte diadalmasan bökött felém hirtelen fölkapott karmesteri pálcájával, és a „mars haza!” csatakiáltással zavart ki. Szüleimnek már mentegetőzve és megnyugtatóként mondta:

– Ennek a gyerekek se hangja, se hallása, minek kínozzuk?

Azóta is, mindenki meglegedésére, csak zümmögök, ha más énekel.

De nem így vagyok a sakkal, jut eszembe, míg a harántrepedt sakktablánkat húzom elő a hegedűtok alól, amelynek csak fekete kockái fogják a port, s szinte most is érzem azt a sajgó fájdalmat, amit akkor kaptam a fejemre, amikor először vertem meg legidősebb bátyám. Nehezen viselte el első vereségét. Én meg zenélés helyett könyvből tanultam nyitásokat, szicíliai, király-indiai, spanyol... S lám, itt egykori könyveim közül Alföldynek a 33 sakkleckéje és Pártos Gyulának A sakkművészet világa. Az addigi világbajnokokat ma is elsorolom: Lasker, Capablanca, Aljechin, Euwe, Botvínik, Szmiszlov, Tal... Tanítómesterem pedig a második szomszédunk, az SS-katonaságból

városkánk szép Szida nénije miatt itt ragadt, s csodák csodájára megmaradt, selyemgyári kelmefestő volt, aki majd csak felnőtt koromban meséli el lágerbeli viszontagságait, és a láger éppen a selyemgyárban volt. Tőle kaptam az első leckéket, mint ahogy ő mesélt először Kempelen Farkas sakkozógépéről, s tudni vélte, hogy közkedvelt csatornazsilipünkhöz ő végezte annak idején a matematikai számításokat, s mi több, 1802-ben a császár személyes küldötteként járt itt zsilipünk avatóján. Nos, a sakkhöz való vonzalmam hozta életem egyik apró sikerélményét. Éppen csak kezdő újságíró lettem, amikor Portisch Lajos huszonnégünk ellen szimultánozott. Utolsó előtti táblás voltam, s szemmel láthatólag a legfiatalabb. Jól emlékszem, a tizenegyedik lépés után rám kérdezett: – Könyv szerint mennyit tudnál még meglépni? – Vagy kettőt, mondtam, mire nyújtotta is a kezét: Remi? Hogy udvariasság volt a dologban, már akkor sem volt vitás, mert ő ne tudta volna, hogy a másnapi Magyar Szóban az lesz a hír, hogy Négyen remizáltak Portisch Lajossal, s nem az, hogy ő nullára győzött? Micsoda elégtétel volt ez akkor, hogy a tőlem jobbakat simán verte, én meg azonnal átkerültem a vidéki oldalakról oda, ahova vágytam, a művelődési rovatra. Szüleim másnap nem is győzték a gratulációkat fogadni.

Hogy többre nem vittem, talán Raša Govedarica, a későbbi sakknagy-mester az oka, aki már az iskolák közötti versenyeken is úgy vert, ahogyan csak akart, és talán ezért is került a sakktábla időnap előtt a lisztesládába, s viszem magammal immáron újabb nyugvóhelyére, víkendházamba.

A spárgával összekötött Buksi-, a Rusevlyan Hugó szerkesztette Sportújság- és az Ifjúság melléklete, az Ifjú Műhely-kötegei is oda kerülnek. Meg az a magunk készítette fegyver is, amelyet a szomszéd fiúval fabrikáltunk, apja bő vadászkönyvtárának Fegyvernemek című könyve alapján. Vízvezeték-csőből, régi kerítésből kivágott vashajlatokból, rugóból, nagyapánk műhelyében titokban kovácsolt ravaszból... Esztergáltuk, fúrtuk, faragtuk, mintegy játszva, de titokban, hogy a szülők meg ne tudják. Lélegzet-visszafojtva vártuk az eredményt, csak akkor próbálkozva a ravasz elsütésével, amikor teherautó dübörög el a két szomszédos ház között. Mondjam, végül sikerrel.

A lisztesládában oldalt megbújva még intim naplóm némi szerelmi sikerreimről, s még több kudarcomról, titokban tartott szállodai számlák, csenevész versek, be nem fejezett novellazsengék sárguló lapokon.

Nyelem a port, de közben mindez olyan édes emlék, mint a láda melletti, nagyapám egykori méhkaptárából négy évtized után is fölszálló illat, amitől a gyermekkori lépes méz emléke jut eszembe, s máris tolul össze tőle számban a nyál.